

Huba de Graaff schrijft
Koerdische opera *Qaqnas*:

‘Vrouw
leven
elektronica!’

OPERA
tekst: Thea Derks

In 2025 tuimelde Nederland naar plek 43 op de genderkloof-index, ver achter Namibië (8), Nicaragua (18) en Albanië (36). Huba de Graaff baseerde haar nieuwste muziektheaterproductie *Qaqnas* op een Koerdisch

gedicht over vrouwenrechten. Deze wordt uitgevoerd door een geheel vrouwelijk ensemble en beleeft 12 juni zijn première tijdens het Holland Festival.

Controversiële opera's

Huba de Graaff (1959) maakte naam met controversiële opera's als *Apera*, gebaseerd op de communicatie tussen apen, *Pornopera*, gebouwd op het lustvolle gesteun van een copulerend paar en *The Naked Shit Songs*, een naar muziek vertaald interview van Theo van Gogh met het Britse kunstenaarsduo Gilbert & George. De relatie tussen taal en zang is een terugkerend thema in haar experimentele producties, waarin van meet af aan ook elektronica een belangrijke rol speelt. De Graaff: 'In mijn beginjaren kreeg ik te horen: vrouwen kunnen niet componeren. Nou, dus ik ging aan de slag met elektronica. Bevrijdend!'

Het Koerdisch was lange tijd een verboden taal en wordt in landen als Turkije en Syrië nog altijd met argusogen gezien. In die zin kun je *Qaqnas* ('Fenix') beschouwen als een provocatie aan het adres van machthebbers die de Koerdische cultuur en identiteit trachten te onderdrukken. Al in *The Naked Shit Songs* werkte De Graaff met een Koerdisch koor. Waar komt haar fascinatie voor dit volk en zijn taal vandaan? 'De Graaff: 'Ik ben al 25 jaar bevriend met de Koerdische familie Mohammed. Hun zoon en mijn oudste dochter begonnen tegelijkertijd op de basisschool en

*'Als vrouwen vertrekken, is God boos op hen, ze nemen 'de wereld'.'

moeder Bakhcha vroeg mij geregeld eens met haar mee te gaan naar Sulaymaniyah (ook wel Slemani), maar ik ben niet zo'n toerist-type.' 'En als ik dan toch op reis ga, wil ik dat graag met mijn werk combineren, om collega's en anderen uit de muziekwereld te ontmoeten. Toen ik eens ging googelen stuitte ik op Space21, een festival met experimentele elektronische muziek in Slemani. Er ontstond een levendige correspondentie, maar toen kwam de covidpandemie en vielen live concerten in het water. Daarom organiseerde Space21 vanuit Noord-Irak een live radio-interview met diverse makers van over de hele wereld, onder wie ik. Ze bevroegen mij voornamelijk over Pornopera en gender-kwesties.'

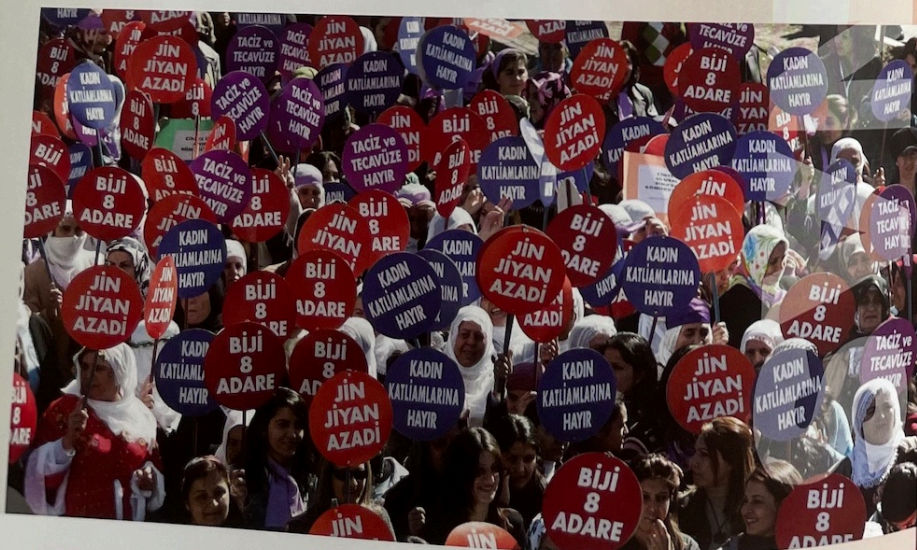
Space21 in Slemani

In 2023 reist De Graaff met Bakhcha Mohammed naar Slemani, waar ze persoonlijk kennismakert met de mensen achter Space21. 'Ik gaf een lezing op de universiteit en nog diezelfde week werd ik uitgenodigd bij de burgemeester, kwam op televisie en kreeg een saz-concert door kinderen voorgeschoteld in Halabja (berucht van de gifgasaanval op de Koerden door Saddam

Hoessein in 1988). Ik had bovendien een kennismaking gesprek met de afdeling Cultuur, waarbij de directeur me voorstelde aan alle belangrijke 'klassieke' componisten van Slemani – allemaal mannen – en mij vroeg een nieuwe opera te schrijven.'

De ontvangst is bepaald bourgondisch: 'Lunch, avondeten, alles was héél uitgebreid, vers klaargemaakt en bijzonder lekker – ik ben die week 3 kilo aangekomen. Tijdens de maaltijden en tussen de officiële bedrijven doe ik ontmoette ik heel veel vrouwen. Strijdlustig, openhartig, gedreven, en ook: werkzaam in de kunst, bezig met elektronica – waarbij ze overigens door een gebrek aan spullen vaak moesten improviseren. En dan die taal... waanzinnig mooi en onbegrijpelijk. Ik zat intus te luisteren aan de keukentafel, terwijl zij praatten, zongen en lachten.'

Gaandeweg rijpt het plan om samen een muziektheaterproductie te maken: 'Ik ben niet zo'n 'klassieke' componist, mijn achtergrond wortelt in elektronica, popbandjes en de vroegere studie sonologie in Utrecht. Omdat ik van samenwerken houd, maak ik vaak muziektheatrale producties en opens wist ik: ik wil een opera maken waarin al deze elementen terugkeren. In samenwerking met Koerdische vrouwelijke musici en andere elektronica-musici, in een taal die eeuwenlang verboden is geweest. We bezochten ook het Kurdish Heritage Institute, waar vrijwilligers als een bezetene het culturele erfgoed aan het

Als vrouwen vertrekken, is God boos op hen, ze nemen vleugels!

*Vrouwen verlaten mannen, eens in hun leven,
Sommigen op hun tenen,
Zachtjes sluiten ze de deur achter zich,
Om te voorkomen dat hun gebroken ziel uiteenvalt
en in duizend stukjes breekt.*

*Sommigen van hen lijden intense pijn,
Ze trekken hun gebloemde overhemden uit,
Om te voorkomen dat de bloemen verdrinken in tranen.*

*Sommigen houden hun oren en hun hart vast,
als een gebroken parelarmband,
Kralen vallen aan hun voeten.*

Sommigen worden gek, vertellen dromen aan zichzelf huilen.

Sommigen worden zo dun dat ze haast verdwijnen als een stok.

Sommigen knippen hun haar kort.

*Sommigen leggen hun handen op hun hart,
Anderen bedekken hun ogen,
En anderen op hun natte wonden.*

*Vrouwen aan het begin van verhalen, nee,
Niet in het midden van verhalen, nee,
Maar aan het einde van de verhalen,
Om te voorkomen dat de tuin van liefde en gaan ze weg.*

*Vrouwen vinden het moeilijk om de deur te openen,
De roestige sleutels worden plakkerig in hun handen,
Hun keel zit verstopt met tranen,
Hun lippen krabben, bloeden als hun enkels,
Hun mond zal besmeurd zijn,
Ze vervloeken alle heiligen.*

*Maar als ze vertrekken,
Kijken ze niet achterom,
Ze geven geen antwoord meer.*

*Als ze vertrekken, zijn ze verloren,
God zal boos op hen zijn,
Ze nemen vleugels.*

*raken de hemel aan,
Knippen hun haar af en verbreken elk contact,
Ze bijten op hun nagels tot hun vingers bloeden,
Maar als die nagels lang worden,
Zijn hun minnaars al vergeten.*

*Sommigen verbranden herinneringen,
Sommigen zichzelf,
Sommigen blijven eten en zijn nooit verzadigd,
Hun broeken zitten strak, geen hoge hakken meer,
Sommigen houden de deur van God vast,
Anderen verzaken het gebed,
Sommigen zingen en dansen,
Sommigen kunnen niet meer naar muziek luisteren,
De vrouwen lijken niet op elkaar.*

*Ze zijn totaal verschillend,
Behalve wanneer ze verbranden als een feniks
en herrijzen uit hun eigen as.*

Tarza Jaff (vertaling: Bakhcha Mohammed)

Tarza Jaff

Naaz Mohammad

veiligstellen zijn. Juist omdat het Koerdisch nog altijd onder druk staat wilde ik in deze taal luid en duidelijk 'opera' gaan zingen. – Over vrouw, vrijheid en elektronica!

Koerdisch vrouwengedicht

Haar vriendin Bakhcha tipt het gedicht *Als vrouwen vertrekken, is God boos op hen, ze nemen vleugels!* van Tarza Jaff: 'Veel Koerden beschouwen dit als een van de mooiste vrouw-gedichten ever. Het ingewikkelde is: veel vrouwen die ik ontmoette waren gestudeerd, strijdbaar, feministisch, eager om deel uit te maken van een vrije wereld. Maar er is ook een ander Koerdistan, waarin vrouwen enorm achtergesteld zijn en te maken hebben met eerwraak, uithuwelijking, religie en dergelijke. Het gedicht van Tarza Jaff gaat over hoe moeilijk het is als vrouw je vrijheid op te eisen.'

'Ik stelde mezelf vragen als: Wat betekent vrijheid voor vrouwen? Mag je in je onder-

Solo-performance CDUEW uit 2024: Huda de Graaff aan de slag met vintage geluidstraggers. Foto: Frits Selle

broek over straat? Mag je hardop zingen? (Naaz Mohammad, de zangeres in *Qaqnas*, mocht dat thuis bijvoorbeeld niet.) Ben je als vrouw volkomen vrij, buiten, op straat? Voor veel vrouwen in Koerdistan betekent weggaan van hun man de hel: je wordt als het ware vogelvrij. Helaas geldt hetzelfde nog steeds in grote delen van de wereld. En die vrouwen worstelen elk op hun eigen manier. Maar uiteindelijk zijn ze allemaal gelijk, wanneer ze als een *Qaqnas*/Feniks uit hun as herrijzen.'

Naaz zingt *Qaqnas*

Tijdens de perspresentatie van het Holland Festival in maart hoorde ik een voorproefje van *Qaqnas*. De in een prachtige zwarte robe gestoken componist staat achter een tafel gevuld met apparatuur. Die varieert van laptop, microfoons, mengpaneel en ritmebox tot een ouderwetse bandrecorder. Met kennelijk gemak bedient ze de indrukwekkende installatie, waarbij ze soms de band met behulp van een potlood verlengt om een muzikale loop te vormen. De luidsprekers produceren nu eens onaards gegrom, dan weer oorstrelende klanken, die een fraai decor vormen voor de zang van Naaz. Zij wisselt met haar krachtige stem tussen traditioneel Koerdisch gezang met een metalig randje, zoetgevooides poppy melodieën en operateske cantilenen en houdt de aandacht van begin tot eind vast.

'Die coloraturen waren op haar eigen verzoek'

vertelt De Graaff. 'Naaz heeft geen klassieke opleiding, maar wilde per se ook Callas-achtige hoge noten zingen. Ze is een natuurtalent, als singer-songwriter, producer, componist en qua podium-presence! Zij is volkomen autodidact, maar ze had nog nooit opera gedaan en toen ik haar vroeg reageerde ze meteen enthousiast. Het onderwerp – vrouw leven vrijheid – raakt haar diep, het Koerdische origineel – Jin Jiyan Azadi – staat in haar hals getatoeëerd.' Deze strijdkreet werd gescandeerd tijdens de massaprotesten in Iran naar aanleiding van de dood van Mahsa Amini in 2022.

De Graaff werkt vaak met musici en zangers die geen noten kunnen lezen. Hoe heeft ze dit aangepakt met Naaz? 'Zoals ik altijd werk met musici/zangers die het notenschrift niet kennen: ik zing voor, zij zingt na en dat neem ik op. Met dit materiaal maak ik het oefenmateriaal voor haar, vanuit mijn partituur. – Waarbij gezegd zij dat elektronica niet goed te noteren valt. Dat gebeurt slechts in schetsvorm, met veel geschreven aanvullingen. Alle noten, zanglijnen en melodieën heb ik volledig gebaseerd op de klank van de Koerdische verzen.'

Oorlog in Iran

'Voor mij geldt: taal = klank = melodie. Al eerder in *The Naked Shit Songs* en *Apera* heb ik spraak omgezet in melodielijnen en ritme. Dit keer in een voor mij onbegrijpelijke taal met onbegrijpelijke klanken. Maar als je écht goed luistert naar een ander om zijn of haar geluid/klank te horen en te imiteren, lukt dat wel degelijk. Ik blij qua betekenis van de woorden eigenlijk geen 'fouten' gemaakt te hebben in het omzetten van Koerdische klanken naar melodielijnen. Naaz verstaat het Koerdisch een beetje,

Huda de Graaff met de Japan Fuzzi, een blikken voorhangjurk, die prachtig kon rondzingen, onderdeel van het muziekproject *Coronick* (1993). Foto: Vrincent Menzel

maar spreekt het zelf amper. Ze moet echt oefenen om zich de tekst eigen te maken. Haar vader komt uit Slemani en haar moeder uit Iraans Koerdistan, maar ze groeide op in Rotterdam.'

Van een ontmoeting met Tarza Jaff is het nog niet gekomen: 'We hebben wel contact en zouden elkaar eind maart treffen in Slemani, waar ik was uitgenodigd als Artist in Residence. De tickets waren al gekocht, maar toen startten enkele totaal krankzinnige leiders een oorlog tegen Iran en kon ik die reis op mijn buik schrijven.... Waanzinnig. Ook daar zijn al bommen gevallen.'

Koerdische vrouwen vechten mee in het leger, maar moeten het kennelijk bezuren als ze hun echtgenoot verlaten. Kunnen ze in het dagelijkse leven hun talenten en ambities wel ontplooiën? De Graaff: 'Er bestaat niet zoiets als 'de Koerdische vrouw', zomin als 'de Nederlandse vrouw'. Ik vind trouwens een heleboel Nederlandse vrouwen nog volstrekt achterlopen in hun ambities. Op papier gaat het in ons land fantastisch. Maar zoals de VN onlangs rapporteerde: de genderkloof is hier nog zó hardnekkig groot. Ik trof daar meer feminisme aan dan hier en een sterke tendens naar absolute gendergelijkheid. – Maar ik ben geen deskundige. Je kunt misschien wel zeggen: Koerden hebben het nodige meegemaakt. En de vrouwen doen in strijdvaardigheid niet onder voor de mannen.'

Koerdische zang en weirde electronica

Volgens haar eigen website wordt de Nederlands-Koerdische singer-songwriter Naaz in *Qaqnas* 'ondersteund door een all-female ensemble, waarin poëzie wordt gecombineerd met rebelse vrouwen, do-it-yourself-elektronica en extravagante kostuums.' Wat moeten we ons hierbij voorstellen? 'Vrijheid. Alles kan. Elk geluid is mogelijk. Toen ik met elektronica begon was dat enorm bevrijdend: je bent minder afhankelijk van bestaande machtsstructuren. Je kunt zelf aan het werk, iets tot klinken brengen, zonder te hoeven bedelen/slijmen bij een of ander mannen-bolwerk-orkest.'

'In *Qaqnas* werk ik onder andere met vintage-elektronica, zoals ik in 2024 deed met mijn project CDUEW (Componist Danst Uit Eigen Werk). Vandaar ook de gimmick met het potlood en de tape-loop. Dat mengt prachtig met de zang van Naaz en haar subtiele intonatie-fluctuaties. Er zal daarnaast moeten worden gesoldeerd en bijgebouwd en ook keukenelektronica krijgt een plek. Meerwaarde is voor mij altijd: de klankkwaliteit. De elektronische klanken ontstaan zowel vanuit gemanipuleerde

output van fysieke instrumenten, als zelfgemaakte synthetische klanken en opgenomen geluiden. Toetsenist Nora Mulder bespeelt een elektronisch cimbalom en andere elektronische apparaten. Slagwerker Mei-Yi Lee was al specialist op het gebied van elektrisch knetteren en celliste Katharina Gross weet ook goed raad met elektronica.'

Wat hoopt ze dat het publiek oppikt uit haar voorstelling? 'Openstaan, genieten van een stem, van klanken, van andere geluiden, van een niet eerder vertoonde combi van Koerdische zang en weirde elektronica.' En wanneer beschouwt ze *Qaqnas* als geslaagd? 'Als we vanuit onze experimenteer-krochten met verboden taal en ongewenste zang een mooie voorstelling realiseren, waar mensen nog lang over nadenken. – Het binnen treedt naar buiten, in alle vrijheid: vrouw leven elektronica!'

VOORSTELLING:

Qaqnas, Holland Festival, 11-14 juni 2026
Frascati-Zaal 1, Amsterdam

INFO & TICKETS

<https://hollandfestival.nl/nl/qaqnas>